

Список використаної літератури

1. Захарцев С. И. Оперативно-розыскные мероприятия. Общие положения / С. И. Захарцев. – СПб. : Юрид. центр Пресс, 2004. – 259 с.
2. Про утворення Державної служби боротьби з економічною злочинністю [Електронний ресурс] : постановою Кабінету Міністрів України від 5 лип. 1993 р. № 510. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=510-93-%EF>.
3. Про міліцію : закон України від 20 груд. 1990 р. № 565-ХІІ // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1991. – № 4. – Ст. 20.
4. Про оперативно-розшукову діяльність : закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-ХІІ // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 22. – Ст. 303.
5. Погорецький М. А. Оперативно-розшукова діяльність: правові основи (структурно-логічні схеми) : навч. посіб. / М. А. Погорецький ; за ред. Ю. М. Грошевого. – Х. : Арсіс, 2002. – 158 с.
6. Общая теория государства и права. Академический курс : [в 2 т.]. Т. 1. Теория государства / отв. ред. М. Н. Марченко. – М. : Зерцало, 1998. – 628 с.
7. Подоляка А. М. Повноваження, компетенція та принципи діяльності суб'єктів охорони громадського порядку [Електронний ресурс] / А. М. Подоляка // Форум права. – 2008. – № 1. – С. 339–346. – Режим доступу : <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2008-1/08pamogr.pdf>.
8. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
9. Ктігоров М. О. Класифікація принципів провадження у справах про адміністративні правопорушення / М. О. Ктігоров // Проблеми пенітенціарної теорії та практики : щоріч. бюл. / за заг. ред. А. А. Музики. – К. : КЮІ КНУВС, 2005. – С. 467–472.
10. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник / О. М. Бандурка. – Х. : Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. – 336 с.

Надійшла до редколегії 12.03.2011

ПИСАРЕНКО В. В. ПРИНЦИПЫ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ СЛУЖБЫ БОРЬБЫ С ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ПРЕСТУПНОСТЬЮ

В статье уделено внимание исследованию принципов деятельности государственной службы борьбы с экономической преступностью. Доказана необходимость их реализации и правового закрепления.

PYSARENKO V. PRINCIPLES OF ACTIVITY OF GOVERNMENT SERVICE OF FIGHTING AGAINST ECONOMIC CRIMINALITY

The principles of activity of government service of fighting against economic criminality are researched. The necessity of their realization and legal fixing is well-proven.

УДК 343.8

К. А. АВТУХОВ,

аспірант

Національного університету «Юридична академія імені Ярослава Мудрого»

ДО ПИТАННЯ ІЗОЛЯЦІЇ ЗАСУДЖЕНИХ ПРИ ВИКОНАННІ ПОКАРАННЯ У ВИДІ АРЕШТУ

Розглянуто категорію ізоляції засуджених до покарання у виді арешту. Проаналізовано різні аспекти ізоляції засуджених при відбуванні арешту. Обґрунтовано, що ізоляція при арешті має дуалістичний прояв як у фізичній, так і в духовній сферах.

Майже десять років тому був прийнятий Кримінальний кодекс України. Ця подія стала одним із переломних моментів у науці кримінального, а також кримінально-виконавчого права, адже з прийняттям Кодексу у вітчизняну правову систему було введено низку новел. Значних змін зазнала і система кримінальних покарань, до якої було включено таке пока-

рання, як арешт. Однак аналіз правової літератури дозволяє стверджувати, що проблемам виконання покарання у виді арешту не приділяється належна увага з боку науковців. Деякі аспекти виконання вказаного покарання висвітлювались у працях А. М. Авраменка, В. В. Баунова, В. О. Бугаєва, В. Н. Бурдіна, А. С. Мацко, А. Х. Степанка, О. В. Полівцева,

Ю. А. Пономаренка, В. М. Трубнікова та Ю. В. Шинкарова. Однак слід зазначити, що питання ізоляції засуджених при виконанні покарання у виді арешту у вітчизняній науці раніше належним чином не досліджувалося.

Метою даної статті є детальний розгляд категорії «ізоляція» як основного карального елемента покарання у виді арешту, її видів і засобів забезпечення. Новизна даної роботи полягає в тому, що, аналізуючи зазначену категорію, автор ґрунтовно досліджує, за рахунок чого досягається ізоляція в арештному домі і в якій мірі.

Поняття ізоляції не тлумачиться ні в законі, ні в підзаконних актах. У тлумачному словнику поняття ізоляції розкривається через дієслово «ізолювати» – помістивши окремо, позбавити можливості контакту з іншими; ізолюватися – відокремлюватися від середовища, втрачати зв'язок із ким-, чим-небудь [1, с. 498].

Поширеною серед науковців є думка, що ізоляція, незалежно від її аспектів, може бути поділена на два взаємопов'язані види: фізична, тобто ізоляція у фізичному аспекті, та духовна (інтелектуальна), яка поєднує в собі соціологічний та соціально-психологічний аспекти [2, с. 146; 3, с. 118].

У свою чергу, фізичну ізоляцію засуджених до арешту слід поділяти на основну (зовнішню, що характеризується помещенням злочинців у межі периметра інженерно-технічних засобів охорони арештного дому) та додаткову (внутрішню, що виявляється в обмеженні можливості пересування і необхідності знаходження засуджених у камерах).

Щодо основної (зовнішньої) ізоляції, то в законодавстві передбачено, що засуджені до арешту відбувають весь строк покарання в одному арештному домі; переведення засудженого до арешту з одного арештного дому до іншого допускається в разі хвороби засудженого або для забезпечення його безпеки, а також з інших поважних причин, що перешкоджають подальшому перебуванню засудженого в даному арештному домі (ст. 50 Кримінально-виконавчого кодексу України – далі КВК). Не зазначено в діючому законодавстві і підстав для надання дозволу на вихід засудженим за межі арештного дому, на кшталт передбачених для засуджених до позбавлення волі короткочасних виїздів за межі виправних і виховних колоній (ст. 111 КВК України), чи то надання права виходу за межі виховної колонії в супроводі батьків чи інших близьких родичів, що застосовується як заохочення до неповноліт-

ніх. Це дає підстави зробити попередній висновок про значний рівень ізоляції засуджених в арештному домі.

Рівень додаткової (внутрішньої) ізоляції при відбуванні арешту слід визнати відмінною ознакою цього виду покарання, адже під час відбування цього покарання засуджені розміщуються виключно в камерах по 3–10 осіб, на відміну від більшості засуджених до позбавлення волі, які мешкають у гуртожитках. Оскільки обмеження свободи пересування засуджених за межами ізолюваних діляниць і приміщень камерного типу є об'єктивною обставиною, яка посилює кару [4, с. 15], можна стверджувати наявність правових приписів, які забороняють вільний вихід засуджених до арешту за межі камер, свідчать про зміну правового статусу засуджених до арешту у бік його обмеження. Чим більш обмежена можливість спілкування із зовнішнім світом та із засудженими, які перебувають в установі виконання покарання, – тим більший обсяг кари [5, с. 396]. Отже, характеризуючи рівень ізоляції при відбуванні арешту, слід також враховувати ступінь внутрішньої ізоляції, в якій перебувають засуджені до арешту, а саме: постійне знаходження в одній камері, де кількість засуджених становить 3–10 осіб; невведення їх на роботи, окрім робіт з благоустрою (не більше двох годин на день); прийом їжі не в загальній їдальні, а в камерах, де відбувають покарання. Усе це дає підстави вважати, що внутрішня ізоляція засуджених до арешту більша порівняно з внутрішньою ізоляцією переважної частини засуджених до позбавлення волі.

Духовна (інтелектуальна) ізоляція виявляється в обмеженні можливостей спілкування, отримання засудженими наукової, культурної, політичної інформації. Щодо духовного життя засуджених, то закон виходить з того, що духовне спілкування засуджених підтримується під час побачень з родичами, близькими, друзями, колегами по роботі. Духовне спілкування засуджених можливе також на зустрічах з представниками громадськості та різних організацій, під час читання газет, журналів, книг, перегляду телепередач, шляхом листування, одержання посилок, передач та бандеролей тощо [6, с. 9]. Розглядаючи умови відбування арешту, а саме передбачені у ст. 51 КВК України заборони на побачення з родичами та іншими особами, на одержання посилок (передач) і бандеролей, заборони за загальним правилом телефонних розмов, стає зрозумілим,

що духовна ізоляція при арешті проявляється дуже «широко».

У спеціальній літературі справедливо відзначається, що засуджений ізолюється не від суспільства, а від родини, навколишнього середовища й колективу, у якому він перебував [7, с. 40]. І дійсно, арешт, так само як і позбавлення волі, тягне ізоляцію засудженого від звичного для нього та звичайного в умовах вільного гуртожитку соціального, соціально-психологічного, просторового й природнього середовища. Підтримуючи точку зору тих авторів, які вважають, що основним елементом кари є ізоляція злочинця від сім'ї, середовища і колективу, в якому він знаходився, і поміщення його в спеціально охоронювану установу, зауважимо, що при цьому відбування покарання у виді арешту не тягне за собою повної ізоляції від суспільства. Ізоляція виявляється в обмеженні свободи пересування і спілкування з іншими людьми, як тими, що знаходяться на свободі, так і тими, що знаходяться в арештному домі.

Ізоляція засуджених в установах виконання покарань не означає їх повного відриву, вилучення з суспільства. З соціологічної точки зору, ізоляція тягне за собою вилучення засудженого із певного кола суспільних правовідносин і одночасне включення його в ті суспільні відносини, які виникають у зв'язку з виконанням цього покарання. Засуджений зберігає свою суб'єктивність, залишається учасником певного кола суспільних правовідносин. Позбавлення волі тягне ізоляцію засудженого від звичайного суспільного середовища, від сфери вільної життєдіяльності, в якій громадяни у встановленому порядку користуються правами, свободами і можливостями [2, с. 144].

Однак треба вказати, що відбування засудженим арешту більшою мірою пов'язане з обмеженням його пізнавальних можливостей, з «відстороненням» його від позитивних аспектів життя суспільства порівняно із засудженими до позбавлення волі. Так, це виявляється в тому, що у процесі виконання позбавлення волі працівники кримінально-виконавчих установ повинні намагатися розширити в засуджених пізнавально-діяльні можливості, дати їм знання, залучити до соціально-корисної діяльності та сформулювати правильне ставлення до правил поведінки, що сформувалися в суспільстві [8, с. 139]. При виконанні арешту така діяльність майже не проводиться персоналом арештного дому. З огляду на строки відбування арешту виникає питання про доцільність

такої діяльності взагалі, адже ще дослідники короткострокового позбавлення волі відзначали складність у її організації та низьку результативність [9, с. 42].

Виконання покарання у виді арешту проходить у рамках суспільних відносин, основним учасником яких є сам засуджений. Ізоляція, в яку потрапляє засуджений, має широкий характер і в ній можна виділити як соціальний, так і соціально-психологічний аспект. Соціальний аспект, як відзначає Ф. Р. Сундуrow, – це певне обмеження незалежності засудженого, що виявляється у звуженні можливості спілкування засудженого з певним колом осіб [8, с. 139]. Саме такого обмеження в соціальній сфері зазнають засуджені до арешту. Причому якщо не брати до уваги строки досліджуваного покарання, ізоляція засуджених до арешту має найтяжчий характер серед всіх покарань, що передбачені КК України, враховуючи майже повну обмеженість будь-яких контактів засуджених із зовнішнім світом, і це є однією з характерних рис арешту як виду покарання.

Засуджені до арешту, будучи значно обмеженими в спілкуванні з особами, що знаходяться на волі, відчують тягар обмежень у спілкуванні і всередині арештного дому. Адже їх поведінку й спосіб життя обмежує й оточення, тобто засуджені, які разом із ними так само відбувають покарання у виді арешту. У цьому виявляються соціально-психологічні аспекти ізоляції. Вони змушені «ділити побут» із такими самими засудженими. Крім того, в умовах, коли кількість засуджених в одній камері не має перебільшувати десяти осіб (п. 19 Правил), у засуджених значно обмежується коло контактів, «вибір співрозмовників», що, у свою чергу, також підвищує ізоляцію порівняно із засудженими, які відбувають позбавлення волі в гуртожитку, де кількість осіб, які проживають разом, значно більша і відповідно можливості вибору співрозмовників значно ширші.

Ізоляція, зокрема її соціально-психологічний аспект, має прояв і в тому, що засуджені до арешту значно обмежені в доступі до засобів масової комунікації. І якщо засудженим до позбавлення волі хоча б частково відкрито доступ, наприклад, до перегляду телепередач чи кінофільмів, то засудженим до арешту перегляд кінофільмів та телепередач суворо заборонено (пункти 72, 73 Правил). Тим самим ізоляція призводить до обмеження не тільки безпосереднього, а й до опосередкованого засобами масової комунікації спілкування засуджених із

зовнішнім світом [10, с. 62]. Таким чином, очевидно, що спілкування засуджених до арешту із зовнішнім світом обмежується як безпосередньо в результаті поміщення в арештний дім, так і опосередковано, за рахунок додаткових правообмежень.

Ізоляцію як обов'язкову ознаку арешту виділяють й інші дослідники арешту. При цьому слід відзначити спірність позиції В. М. Трубнікова та Ю. В. Шинкарьова, які зазначають: «Можна впевнено стверджувати, що ізоляція при арешті є виключно фізичною, а не духовною, як помилково стверджують окремі автори. Тобто арешт ізолює особу як біологічний організм від інших осіб, не відокремлюючи його духовно від суспільства. Тому, враховуючи це, нами пропонується уточнення поняття арешту, що дається у ч. 1 ст. 60 КК України, а саме, внести доповнення у виді вказівки на характер ізоляції, тобто: “Арешт полягає в триманні засудженого в умовах фізичної ізоляції...”» [11, с. 70–71].

З цього приводу можна зауважити, що хоча міжнародні акти рекомендують максимально знижувати рівень духовної (інтелектуальної) ізоляції (зокрема забезпечувати зміцнення зв'язків із родиною, можливість подальшої освіти, культурну діяльність тощо), а Україна стоїть на шляху приведення процесу відбування покарання у відповідність до міжнародних норм, об'єктивно духовна ізоляція існує, оскільки випливає з самого факту перебування засуджених у місцях позбавлення волі і безперечно також має каральні риси [2, с. 147]. Крім того, слід зауважити, що ізоляція особи як біологічного організму від інших осіб невід'ємно пов'язана з його соціальною ізоляцією, адже біологічна складова будь-якої людини має

тісний зв'язок із її соціальною складовою, яка, зокрема, виявляється в соціальному спілкуванні засудженого. Обмежуючи можливість спілкування та соціальні зв'язки засудженого, ми тим самим обмежуємо його свободу як соціо-біологічної істоти, що, безумовно, і духовно відокремлює його від суспільства.

Отже, на нашу думку, ізоляція при арешті має дуалістичний вияв – як у фізичній, так і в духовній сферах, при цьому рівень духовної ізоляції при відбуванні арешту є дуже високим. Духовна (інтелектуальна) ізоляція засуджених до арешту значною мірою обумовлюється фізичною та реалізується через такі засоби, як: заборона на отримання посилок та передач (за винятком тих, у яких міститься одяг за сезоном); відсутність побачень; заборона перегляду будь-яких відеофільмів та телепередач; здійснення підбору інформації, що передається за допомогою радіо, адміністрацією арештного дому; обмеження кількості примірників книг та журналів, які дозволяється мати при собі засудженому; заборона листування між особами, що перебувають у місцях позбавлення волі, та не є родичами тощо.

Свого часу М. О. Стручков зазначав, що ізоляція засуджених в тюрмах є типом ізоляції, яку ми щодо наших виправно-трудова закладів можемо назвати максимальною [12, с. 86]. Але аналізуючи цю думку зараз, можна говорити про історичну мінливість будь-яких суджень. Адже за сучасних реалій ступінь ізоляції, який встановлюється в арештному домі, дає підстави констатувати, що з усіх установ виконання покарань, які існують в Україні, максимальний рівень ізоляції властивий саме арештним домам.

Список використаної літератури

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К. ; Ірпінь : Перун, 2005. – 1728 с.
2. Яковець І. С. Первинна класифікація засуджених до позбавлення волі та їх розподіл в установи виконання покарань : монографія / І. С. Яковець. – Х. : Кроссруд, 2006. – 208 с.
3. Ліпницький В. А. Ізоляція як елемент режиму позбавлення волі / В. А. Ліпницький // Проблеми законності. – 2006. – Вип. 80. – С. 116–121.
4. Говорухин Э. А. Организационно-правовые вопросы исполнения наказания в исправительно-трудова колониях с изолированными участками и локальными производственными объектами : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. юрид. наук : спец. 12.00.08 «Криминальное право и криминология; криминально-исполнительное право» / Э. А. Говорухин. – М., 1981. – 21 с.
5. Кримінально-виконавче право України : навч. посіб. / за ред. А. Х. Степанюка. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 624 с.
6. Степанюк А. Х. Режим відбування позбавлення волі в установах виконання покарань / А. Х. Степанюк, В. М. Трубніков. – Х. : Укр. юрид. акад., 1994. – 60 с.
7. Дементьев С. И. Лишение свободы. Уголовно-правовые и исправительные аспекты / С. И. Дементьев. – Ростов н/Д : Изд-во Ростов. ун-та, 1981. – 208 с.

8. Сундуrow Ф. Р. Проблемы эффективности исполнения лишения свободы в отношении рецидивистов (правовые и социально-психологические аспекты) : дис. ... д-ра юрид наук : 12.00.08 / Ф. Р. Сундуrow. – Казань, 1979. – 419 с.

9. Стручков Н. А. Проблемы науки исправительно-трудового права в свете нового исправительно-трудового законодательства / Н. А. Стручков. – М. : ВШ МВД СССР, 1972. – 167 с.

10. Бикситова Б. С. Эффективность исполнения уголовного наказания в виде лишения свободы : по материалам Оренбургской области : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 / Б. С. Бикситова. – Оренбург, 2006. – 178 с.

11. Трубніков В. М. Арешт як вид кримінального покарання та особливості його застосування / В. М. Трубніков, Ю. В. Шинкарьов. – Х. : Харків юрид., 2007. – 288 с.

12. Стручков Н. А. Курс исправительно-трудового права. Проблемы особенной части / Н. А. Стручков. – М. : Юрид. лит., 1985. – 256 с.

Надійшла до редколегії 10.03.2011

АВТУХОВ К. А. К ВОПРОСУ ИЗОЛЯЦИИ ОСУЖДЕННЫХ ПРИ ИСПОЛНЕНИИ НАКАЗАНИЯ В ВИДЕ АРЕСТА

Рассмотрена категория изоляции осужденных к наказанию в виде ареста. Проанализированы разные аспекты изоляции осужденных при отбывании ареста. Аргументировано, что изоляция при аресте имеет дуалистическое проявление, как в физической, так и в духовной сферах.

AVTUKHOV K. THE ISSUE OF ISOLATION OF PRISONERS IN THE EXECUTION OF PUNISHMENT IN THE FORM OF ARREST

A category of isolation under sentence in the form of arrest is considered. Different aspects of isolation of prisoners accomplishing the arrest are analyzed. It is proved that the isolation at the arrest has dualistic manifestation as a physical and a spiritual spheres.